

generaliserbara i avhandlingen ligger, som han själv säger, främst i att förklara hur kulturella processer och relationer har teoretisk giltighet för hanterandet av säkerhet i sociotekniska system.

Vad jag saknar är ett avslutande avsnitt där avhandlingens teoretiska nyckelbegrepp – praktikgemenskap och perspektivvariation problematiseras djupare mot den genusteori som använts. Ett sådant avsnitt hade kunnat föra avhandlingen ett steg mot en teoretisk utveckling som kunde ha genererat viktiga forskningsfrågor att gå vidare med på såväl forskningsfältet som i ett mer praktiskt arbete.

Ewa Gunnarsson, Stockholm/Luleå

Kenneth Strömberg: *Vi och dom i rörelsen. Skötsamhet som strategi och identitet bland föreningsaktivisterna i Hovmantorps kommun 1884–1930*. Växjö University Press. 2004. 338 s., English summary. ISBN 91-7636-407-0.

Kenneth Strömberg inleder sin avhandling i historia med en presentation av sin utgångsmiljö. Strömberg kommer från göteborgsk arbetarklass där misstron mot utbildning och s.k. bildning var ganska allmän, vilket resulterade i ett vi-dom-tänkande. ”Det skall understrykas att de som främst symboliserade ’dom’ hos exempelvis min mor – som var socialist med en närmast kristet färgad moral – var hennes egna likar som skaffade sig positioner och klättrade inom fackföreningen, hyresgästföreningen eller partiet: det spelar egentligen ingen roll vem som sitter i regeringen, det är ändå vi småfolk som alltid blir lurade till slut.”

Avhandlingens titel för onekligen tankarna till Ronny Ambjörnsson *Den skötsamme arbetaren: idéer och ideal i ett norrländskt sågverkssamhälle 1880–1930* (1988). Men titeln är missledande. Det är inte den lilla elitära gruppen inom föreningslivet i sig som Strömberg vill beskriva. Hans oförvägna uppgift är att vilja nå och förstå de många som *inte* engagerade sig i föreningslivet. Det är ett väldigt självpålagt forskningsuppdrag som förvisso tyder på oförvägenhet. Källäget är ju inte det bästa när det gäller den tysta majoriteten. Det är här elitens skötsamhet kommer in i bilden. Dels är det ”föreningsaktivisterna” som har lämnat ifrån sig källmaterialet bl.a. genom sina kommentarer om sig själva, dels kan de eventuellt utgöra en tolkningsbar kontrast till de utanförstående.

Riktigt varför det blev just Hovmantorps kommun förklarar Strömberg knappast, men den lämpar sig väl eftersom den innehöll kontrasterande delar: stations-samhället Hovmantorp, bruksorten Lessebo, glasbruks-samhället Bergdala och byn Ormeshaga.

Nyktershetsföreningar, partipolitiska, fackliga samt bildningsföreningar lämnar huvuddelen av materialet, men också t.ex. kvinnoorganisationer har studerats. Av allt att döma är det ett stort arkivarbete Strömberg har lagt ner. Litteraturförteckningen är också omfattande. En hel del etnologiska verk är medtagna, inte minst från Göteborg, vilket är förklarligt eftersom Strömberg närmast får sägas vara en historiematerialistisk forskare.

Avhandlingens andra kapitel har fått titeln ”Rörelse- och aktörsperspektiv”. Det omfattar 50 sidor och är en kritisk och ifrågasättande redogörelse för den litteratur han menar är relevant för hans problem. Det är en konsekvent genomgång i något av en antiakademisk anda som jag uttryckte det vid disputationen. Det skall inte uppfattas negativt.

Avhandlingens noter får inte förbises. På s. 24 i not 27 heter det: ”Att jag använder ’mötesdeltagarna beslöt’ i stället för ’mötet beslöt’, är för att understryka att det kan vara missvisande att använda kollektiva bestämningar, eftersom det med all sannolikhet var mindre grupper eller enstaka individer som agerade och inte medlemmarna i gemen.” Det är en principiell deklaration som ger en antydning om författarens kommande tolkningsmönster. Strömberg ställer sig avvisande till den gängse rörelseforsknings benägenhet att använda makroperspektiven. Det historiska skeendet kan bäst analyseras på lokalplanet, vilket han bl.a. behandlar i avsnittet ”Praxis och den lokala undersökningen”. Strömberg betonar också att bilden av arbetaren inte får vara för ensidig. Han ansluter sig till de historiker och etnologer som betonar det komplexa och motsägelsefulla hos individen.

Avhandlingens frågeställningar har Strömberg sammanfattat genom underrubrikerna passiva-aktiva, ideal-praktik, närvaro-frånvaro, lojaliteter, elitisering och byråkratisering samt livsformernas lokala realiteter. Sammansatta blir dessa ord till avhandlingens röda tråd.

Föreningslivet hade olika karaktär på de olika platserna. I Lessebo präglades det av viss samarbetsvilja med Bruket som understödde rörelsen på olika vis. Här fanns i motsats till i Hovmantorp en bruksanda och något Strömberg kallar ”enhetskultur”. Vad denna skulle innefatta blir jag inte riktigt klar över. Ett indicium skulle dock kunna vara den fackliga toleransen mot de

talrika, osolidariska kvinnorna utanför facket. Kanske var det som Strömberg antyder en kulturell förståelse för en gemensam vardag som hindrade en ofta häftigt facklig reaktion. Än mer frågande ställer jag mig till påståendet att man skulle vara särskilt radikal inom Lessebos arbetarrörelse. Strömberg ger många exempel på att samarbetet med Bruket fungerade bra. Att den hjälpsamhet Brukets ledning gav prov på – t.ex. då det gällde idrottsaktiviteterna – säkert inte var enbart oegennyttigt är en annan sak. Det ingick väl i en strategi *mot* radikalismen. Det skall noteras att Strömberg reserverar sig mot sig själv – t.ex. s. 125 – vad gäller radikalismen i Lessebo.

Hovmantorp hade enligt Strömberg ett öppnare och mer individpräglad föreningsliv även om socialdemokraterna dominerade stort liksom i Lessebo. Radikalismen förefaller mig ha varit som starkast i det syndikalistiska Bergdala där Internationalen kunde sjungas på nykterhetsmöten. I byn Ormeshaga förekom ingen föreningsverksamhet alls. Strömberg undrar över varför bönderna i Ormeshaga var så negativa till föreningar. ”Upplevde de att bysamfälligheten hotades av söndrande eller konkurrerande gemenskaper?” För mig som haft sommarbostad i Ormeshaga sedan 1940 och därtill haft tillgång till arkivmaterial som behandlar bl.a. 1880-talet ter sig frågan felställd. En av Folklivsarkivets meddelare – framgångsrik socialdemokratisk politiker – säger: ”På de gårdar som min fader tjänade kan man nog tala om en viss samhörighet.” Varför *skulle* man i denna Gemeinschaft bilda föreningar – särskilt som den absolutistiska frågan var ointressant för byborna.

Mellan Hovmantorp och Lessebo fanns en stark rivalitet som kunde förmärkas på alla plan. Lessebo drog den tyngsta ekonomiska bördan och ville därför frigöra sig. Skillnaden i samhällsstruktur var som Strömberg påpekar också stor och resulterade säkerligen i delvis olikartade värderingar. Strömberg ger flera exempel på lokalpatriotiska motsättningar, t.ex. ”I april 1926 beslöt Lessebo socialdemokratiska ungdomsklubb att tillåta kommunistiska klubben att hålla föredrag på dansbanan vid folkets park första maj och en vecka senare avböjdes en inbjudan till kamratmöte med den socialdemokratiska ungdomsklubben i Hovmantorp.” Det verkar här som om lokala motsättningar var betydelsefullare än ideologiska likheter. När Strömberg försöker finna förklaringen till den väldokumenterade antagonismen mellan de bägge kommundelarna framkastar han möjligheten av att den skulle kunna härledas till de ledande kommunalpolitikerna (s. 303). Men kanske skall man

i stället tänka sig motsättningar på två plan, dels ett allmänt och välkänt ”vi-de-tänkande”, dels en sakligt motiverad intressekonflikt på det politiska planet.

Den stora likheten mellan Hovmantorp och Lessebo var ”att socialdemokratin kom att närmast totalt dominera föreningslivet och det kommunala styret från början av 1920-talet” (59). Det särdeles intressanta är att medan agitatorn Frans Elmgren klagade över konservatismen i Lessebo och Hovmantorp 1904 – vilket väl ingick i agitatorrollen – så var arbetarkommunen i Lessebo redan 1908 en av de största i Småland (297). Tyvärr kan Strömberg inte ge en förklaring till denna hastiga omsvängning i två strukturellt olikartade orter som Hovmantorp och Lessebo. Det ligger närmast till hands att misstänka att skickliga agitatorer varit i farten.

Det fanns andra överensstämmelser i det kommunala mönstret. Strömberg redovisar en instruktiv modell över de tio politikerna med flest kommunala uppdrag. Det visar sig att fyra i resp. Hovmantorp och Lessebo tillhörde IOGT (276).

Det verkar inte som om nykterhetsrörelsen var särskilt offensiv i sitt agerande. Den lokala ölförsäljningen tog en stor del av intresset. Avfallen från nykterhetsidealen åsågs med fördragsamhet och det tycks inte ha varit svårt att återinträda i rörelsen. Det finns skäl att fundera över huruvida de ledande inom nykterhetsrörelsen var intresserade av en kvalificerad rekrytering. Det måste onekligen ha varit bekvämare att slippa konkurrera om de prestigefyllda platserna inom rörelsen. Som det var nu kunde ett fåtal ledande nykterister tillskansas sig en mängd viktiga uppdrag inom både rörelsen och i samhället.

Inom alla sektorer var det svårt att engagera det stora flertalet i samhället för rörelseuppgifterna. Detta kan tolkas på olika sätt och Strömberg resonerar kring tolkningsproblemet på ett ingående vis utan att komma fram till en enkel slutsats. Uppenbart var en del av förklaringen att majoriteten ansåg det representativa systemet fungera tillfredsställande som regel. I vissa fall kunde dock aktiviteten mobiliseras. Svenska Pappersindustriförbundet avdelning 94 i Lessebo hade problem med närvaron och när nästan alla medlemmar för en gångs skull hade infunnit sig till ett möte var det för att rösta ner ledarskiktets förslag om fortsatt strejk. Det antyder att det fanns starka nätverk också bland de normalt oengagerade medlemmarna.

Skall man vara ärlig får man väl medge att Strömberg knappast ger läsaren nämnvärt många nya insikter om den grupp han har velat beskriva, alltså de icke aktiva.

Han ställer åtskilligt fler frågor än han ger svar och ibland sätter han sig på för många stolar och gör läsaren osäker om vad han egentligen anser. Ett exempel på detta är hans uppfattning om de filantropiska kvinnoförningarna. Utifrån sitt sakmaterial avvisar han August Strindbergs och Jonas Frykmans skönlitterära raljans (270). Men ett trettiotal sidor senare (289) köper han tesen om filantropins självförhärligande. Då glömmar han sitt praxisresonemang. Vålgörenhetsföreningen bestod av både en glorifierad ordförande och ett tyst arbetande folk. Man kan emellertid vända på detta och säga att detta är något så ovanligt som en heuristisk avhandling. Den är oupphörligt sökande och resonerande, den vittnar om en självständig vetenskapssyn.

Det är frågorna som ger stimulansen. Några rader av Karin Boye kommer för mig: ”Den mätta dagen, den är aldrig störst. Den bästa dagen är en dag av törst. Nog finns det mål och mening i vår färd men det är vägen, som är mödan värd” (*Härdarna* 1927). De orden passar bra också för humanistisk forskning.

Skall jag till sist avrunda med något negativt är det den usla korrekturläsningen. Den gamla tidens andre opponent skulle antingen blivit utom sig av lycka eller sökt sig till en takbjälke. Det tjugotal diagram Stömberg underbygger texten med kunde han ha besparat läsaren. De tillför inte framställningen något, vilket annars är meningen. Men innehållet i avhandlingen är viktigare än formen.

Sven B Ek, Göteborg